

Щоденник

Слово *щоденник* є **багатозначним (полісемічним)**. Так, 11-томний тлумачний словник української мови в **словниковій статті** окреслює такі чотири його значення:

1. Щоденні записи індивідуального характеру про події, факти, враження від чогось тощо; зошит для таких записів.
2. Щоденні записи наукових спостережень під час експедицій, досліджень і т. ін.; записи подій, перебігу подорожі, роботи і т. ін. // Книжка для щоденних службових записів.
3. Учнівський зошит для щоденних записів про задані уроки, одержані оцінки на уроках, зауважень учителів.
4. *заст., розм.* Щоденне періодичне видання, щоденна газета.

Усі значення слова *щоденник*, певно, тобі відомі. Розглянемо спочатку його **перше і основне значення**. Багато хто любить час від часу **нотувати** в якомусь «таємному зошиті» різноманітні **факти про своє буденне життя, враження від людей, яких зустрічає, спогади й судження** про події, які трапляються в житті, тощо. Ці записи для людини, яка їх робить у щоденнику, дуже цінні, адже допомагають їй зберегти на довгий час те, що її колись хвилювало, тішило чи засмучувало, вражало чи дратувало, розраджувало чи непокоїло тощо. Згодом, повернувшись до цих своїх записів, людина матиме змогу ніби знову пережити всі ті **емоції й почуття**, які вона відчувала в дні, коли писала щоденник.

Слово *щоденник* у **першому значенні** має ще й **термінологічне значення**, адже це назва самостійного **жанру**.

Щоденник (застарілі назви: *діаріуш, діяріуш, діарій*) – літературно-побутовий **жанр епічного характеру**, твір, у якому людина послідовно день за днем або хоча б інколи в **хронологічному порядку** фіксує зроблені вчинки, побачені події, почуття чи прочитану інформацію, пережиті враження й емоції.

Щоденники як **літературно-побутовий жанр** мають велику цінність, адже завдяки їм читачі можуть ніби зануритися в реальне життя тієї людини, яка робила колись ці записи. Особливу цінність для історії й культури мають щоденники, авторам яких удалося занотувати важливі **історичні події**, свідками яких вони були. Крім того, надзвичайно цінними є **щоденники видатних людей** – письменників, митців, науковців та ін. Так, багатьох читачів можуть вразити й захопити щоденники Тараса Шевченка, Олександра Довженка та ін. Більше можеш довідатися зі сторінки вікіпедії «**Автори відомих щоденників**» за посиланням <https://cutt.ly/vR3Xnj5>.

Увага!

Іменник *щоденник* має довгий звук [н:], який позначає подвоєна буква **н**. Довгий звук виник під час словотворення, коли **кінцевий звук** твірної **основи** [н'] ([шчодén'] *щодень*) зустрівся із **початковим звуком суфікса** ([ник] *-ник*).

[шчодén'] *щодень* + [ник] *-ник* = [шчодén:и^ек] *щоденник*

У формі родового відмінка однини іменник чоловічого роду *щоденник* має закінчення **-а**: *Катерино Семенівно, а я не взяла сьогодні щоденника*.

Інколи письменники використовують форму щоденника для написання художніх творів. У таких творах вони розповідають історію персонажа так, нібито він сам пише щоденник.

З-поміж указаних чотирьох значень тобі добре відомим є **третє значення**, адже, мабуть, навіть зараз, коли ти читаєш цю статтю, поряд з тобою на столі чи в

шкільному наплічнику лежить інколи приємний , а інколи й не дуже зошиток, на якому є такий напис: «**Щоденник учня / учениці** _____».

Також ти мусиш добре знати й **друге значення** слова *щоденник*, адже і в початкових класах, і зараз у 5 класі на уроках, пов'язаних із дослідженням природи, ти та твої однокласники й однокласниці могли впродовж певного часу проводити дослідження, дані й результати якого записували в «**Щоденник спостережень за** _____ **учня / учениці** _____».

Четверте значення слова *щоденник* тобі, скоріше за все, маловідоме, адже якщо переглянеш ще раз **словникову статтю**, то побачиш, що біля цього тлумачення є помітка «**заст.**». Це означає, що слово *щоденник* у цьому значенні є **словом-архаїзмом**, тобто колись воно в такому значенні вживалося, а зараз – майже ні.

Достовірна і недостовірна інформація

Перш ніж поговоримо про достовірну і недостовірну інформацію, поміркуймо над **значенням слова *достовірний***, провівши його **морфемний аналіз**. Що ми отримаємо завдяки такому аналізу? – Ми з'ясуємо, що слово *достовірний* є **складним прикметником**, оскільки містить дві частини: *досто-* і *-вірний*. Яке значення мають ці частинки?

Частинка *досто-* має значення «*достойний*», тобто «*гідний, вартий*». Вона посилює в складних прикметниках значення другої частини, як-от у таких: *достославний* (=достойний, вартий слави), *достодивний* (=достойний, вартий дивування), *достопам'ятний* (=достойний, вартий пам'яті). Свою чергою частинка *-вірний* – це прикметник, утворений від іменника *віра* і пов'язаний з такими спільнокореневими словами, як *вірити, довіра, довіряти, перевірити, звірити* тощо. Усі ці слова «ховають» у собі думку про **правду, справжність, відповідність дійсності, істинність**.

Отже, **достовірний** – це такий, який **достойний віри**, тобто **якому можна й варто вірити**, довіряти, бо він відповідає дійсності, є справжнім, правдивим, істинним. І навпаки, **недостовірний** – це такий, якому аж ніяк не можна довіряти, бо, можливо, він неправдивий, хибний, неточний, невідповідний дійсності тощо.

Застосуємо отримане нами на основі проведеного аналізу **знання про значення** слів *достовірний* і *недостовірний* до такого явища, як інформація. Яку інформацію можна назвати достовірною, а яку – недостовірною?

Достовірна інформація – це **інформація**, у правильності якої людина не сумнівається, інформація, якій **варто довіряти**, бо в ній немає помилок, неточностей, бо вона відповідає дійсності, є правдивою й перевіреною. До такої інформації належать точні наукові дані, перевірені факти про події, людей тощо.

І навпаки, **недостовірна інформація** – це така **інформація**, яка є неточною, помилковою або частково помилковою, неправдивою, неперевіреною тощо, а отже, якій аж ніяк **не можна довіряти**, якщо ти не хочеш вскочити в халепу.

У сучасному світі інформації дуже багато. Недарма говорять, що ми живемо **в епоху інформаційного вибуху**, який стався, зокрема, завдяки розвитку **цифрових технологій** (інтернету, комп'ютерів, смартфонів тощо). На жаль, достовірна

інформація зараз часто співіснує з недостовірною (неправдивою, неточною, фейковою, помилковою).

Що ж робити в цій ситуації? – Безперечно, треба **вміти перевіряти інформацію**, щоб з'ясувати, чи можна їй довіряти, тобто чи є вона достовірною. Як цього навчитися? – І просто, і складно водночас.

Ось деякі невеличкі початкові поради, які тобі можуть допомогти:

- 1) Завжди з'ясовуй, хто, коли й навіщо створив інформацію, щодо якої в тебе виникають сумніви.
- 2) Ніколи не довіряй інформації, коли в тобі вирують емоції. Заспокойся – і подивися на інформацію по-мірковано.
- 3) Уважно подумай над тим, із яких джерел ти отримувеш інформацію. Чи можна довіряти цим джерелам?
- 4) Перш ніж повірити чомусь – звернися до кількох різних джерел інформації.
- 5) Якщо не можеш самотужки відрізнити достовірну інформацію від недостовірної – звернися по допомогу до старших людей, передусім науковців, експертів, фахівців, які добре знають свою справу й мають авторитет.

Якщо ти дотримаєшся цих невеличких порад, то можеш сподіватися, що ймовірність утратити в халепу через недостовірну інформацію у тебе зменшилася.

Пам'ятай, що недостовірна інформація часто стає причиною не лише **маленьких труднощів**, а й **ВЕЛИЧЕЗНИХ проблем**.

Публіцистична стаття

Ти вже добре знаєш дещо про такий жанр, як **стаття**, зокрема **наукова стаття**, **науково-популярна (пізнавальна) стаття**. Зараз тобі доводиться читати безліч таких статей у **підручниках** із різних навчальних предметів, а також у цьому **довіднику**.

Крім цих різновидів статей, є чимало інших. Одним із дуже поширених різновидів **жанру статті** є **публіцистична стаття**, або **журналістська стаття**.

Публіцистична стаття як жанровий різновид статей відрізняється від **наукової статті** тим, що в ній **автор** не тільки пропонує якусь важливу, цікаву **інформацію про події, людей, наводить факти**, а й оцінює все це, тобто дає **авторську оцінку** того, про що пише, а також **узагальнює**, робить певні висновки, найчастіше з метою **спонукати** читачів до чогось.

Публіцистична стаття є основним жанром **публіцистичного стилю**, для текстів якого характерні такі ознаки, як **новизна інформації, оригінальність та емоційність** її подачі з метою зацікавити читачів, вплинути на їхні погляди й переконання, спонукати до якихось дій тощо. Саме тому написання публіцистичної статті, якою зацікавляться читачі, – це справжнє **мистецтво**, це завжди виклик для авторів. Тих, хто стає майстром у цій справі, інколи називають **«лідерами думок»**, адже вони своїми статтями неабияк впливають на **громадську думку**.

Авторами таких статей є **журналісти, публіцисти**, які публікують свої тексти в друкованих або онлайн-ових **газетах, журналах**, а також в авторських **блогах** чи на своїх сторінках у соцмережах.

Варто зауважити, що інколи ознаки **публіцистичної статті** можна побачити й в **енциклопедичних статтях**, що містяться в онлайн-овій багатомовній енциклопедії – **Вікіпедії**. Адже ці статті орієнтовані на широке коло читачів, які мають потребу швидко й легко знайти потрібну інформацію.

Документ

Раніше тобі вже вдалося ознайомитися з особливостями такого **стилю мовлення**, як **офіційно-діловий стиль**. Зокрема, ти вже знаєш, що цей стиль мовлення може виявлятися у двох формах – **усній і письмовій**.

Основним же виявом **письмової форми** офіційно-ділового стилю є **документ**.

Документ – це **офіційно-діловий папір**, що підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь. Нині завдяки розвитку цифрової техніки документи можуть бути як **паперовими**, так і **цифровими (електронними)**.

Документи є джерелами **достовірної, об'єктивної інформації**. Завдяки цим діловим паперам важливу офіційно-ділову інформацію можна **накопичувати, зберігати й передавати** в часі та просторі. Тому часто саме документи минулих часів є важливими **джерелами правдивої інформації** для істориків.

Жанрів документів дуже багато: *це конституція, закони, інструкції, правила, заяви, скарги, чеки, заповіти, пояснювальні записки, свідоцтва, паспорти, довідки* тощо. Усі жанри тут не перелічиш, бо їх **більше як 500**.

Як же можна навчитися створювати всі ці документи правильно?! – Насправді не так уже й складно, адже всі ці жанри документів створюють за чітко встановленими **правилами**, які визначені в «Інструкції з діловодства». Тож головне – використовувати ці правила під час створення окремого документа. Крім того, важливо, щоб тексти документів були **грамотно й змістовно написані**, відповідали вимогам **офіційно-ділового стилю**, тобто мали його **ознаки**, а саме:

- **об'єктивність і достовірність** (у документах маємо писати те, що є (**факти**), а не фантазувати чи вигадувати щось неймовірне);
- **точність** (у ділових паперах усе має бути написано так, щоб воно якнайбільше відповідало дійсності);
- **чіткість** (під час письмового спілкування з іншими за допомогою документів ми маємо передавати все якомога зрозуміліше);
- **послідовність і логічність** (в діловому спілкуванні через посередництво документів ми маємо викладати думки в певному порядку, аргументуючи їх, не перескакуючи з однієї на іншу);
- **лаконічність** (в письмовому діловому спілкуванні має бути сказано лише потрібне і нічого більше).

Увага!

Іменник чоловічого роду *документ* у формі родового відмінка однини має закінчення **-а**: *У мене немає цього документа*.

Назви ж різних жанрів документів, які є іменниками чоловічого роду, можуть мати або закінчення **-а (-я)**, або закінчення **-у (-ю)**. Запам'ятати ці іменники тобі допоможе таблиця.

Закінчення -а або -я		Закінчення -у або -ю	
<i>Атестата</i>	<i>Листа</i>	<i>Анонсу</i>	<i>Звіту</i>
<i>Бланка</i>	<i>Паспорта</i>	<i>Відгуку</i>	<i>Імейлу</i>
<i>Буклета</i>	<i>Сертифіката</i>	<i>Договору</i>	<i>Контракту</i>
<i>Диплома</i>	<i>Табеля</i>	<i>Журналу</i>	<i>Наказу</i>
<i>Довідника</i>	<i>Чека</i>	<i>Закону</i>	<i>Протоколу</i>
<i>Документа</i>	<i>Щоденника</i>	<i>Заповіту</i>	<i>Стандарту</i>

Водночас іменник чоловічого роду *папір* у формі родового відмінка однини може мати різні закінчення залежно від значення:

- закінчення **-а**, якщо цим словом позначаємо документи: *Я ще не бачила цього ділового папера.*
- закінчення **-у**, якщо цим словом позначаємо матеріал: *У мене в принтері немає паперу для друку.*

Крім того, у слові *папір* відбувається історичне чергування голосного звука [і] зі звуком [е]: *пап[і]р – пап[е]ру, пап[е]ром, пап[е]рів.*

Нотатка. Поступово ти навчишся створювати чимало документів, а деякі зможеш уже зараз. Наприклад, твій зошит – це теж своєрідний документ, адже він підтверджує твою роботу й поступ.

Приголосний звук [й] та його позначення на письмі

Серед **приголосних звуків** нашої мови є звук [й]. Чим він такий особливий? А ось чим:

- 1) це **єдиний середньоязиковий звук** за місцем творення в ротовій порожнині (тобто він виникає, коли ми спинку язика тягнемо до піднебіння);
- 2) це **єдиний м'який звук**, який не має твердого парного собі звука, як, наприклад, інші м'які звуки, які мають тверді пари: [д'] / [д], [т'] / [т] тощо;
- 3) це **єдиний м'який звук**, який **ніколи** не впливає на приголосні звуки, які йдуть перед ним, тобто ніколи не бере участі в **уподібненні за м'якістю**. (Вимов, наприклад, слова [п'ідйом], [мйáта], [м'іл'йáрд].)

Позначаючи цей звук на письмі, слід враховувати позиції (місця в слові), у яких він трапляється.

Якщо звук [й] чуєш перед голосним звуком [о], незалежно від того, звучить він на початку слова чи після будь-якого звука (голосного чи приголосного), поєднання звуків [йо] на письмі позначаємо двома буквами **йо** (*його, бойок, Воробйов, мільйон*).

Якщо звук [й] чуєш перед голосними звуками [а], [у], [е], [і], на початку слова чи після голосного звука, то у нашому алфавіті є букви **я, ю, є, ї** на позначення поєднання звуків [йа], [йу], [йе], [йі] (*ясла, сіялка, єнот, граємо, юшка, грають, їжа, поїсти*).

Якщо звук [й] чуєш перед голосними звуками [а], [у], [е], [і] після приголосного, то тут треба бути уважним. Після м'якого приголосного перед буквами **я, ю, є, ї** на позначення [йа], [йу], [йе], [йі] пишемо **м'який знак** (*мільярд, рельєф*). Якщо звук [й] чуєш після твердого приголосного, то перед буквами **я, ю, є, ї** на позначення [йа], [йу], [йе], [йі] пишемо **апостроф** (*п'ять, матір'ю, п'еса, з'їхати*).

Апостроф (від грецького *ἀπόστροφος* – «звернений набік») – це **небуквений нарядковий знак**.

Увага!

Слово *апостроф* має два правильні наголоси: *апо́строф* і *апо́строф*. Як іменник чоловічого роду слово *апостроф* у формі родового відмінка однини має закінчення **-а**: *Я скоро дізнаюся про всі секрети апострофа.*

Апостроф не є буквою нашого алфавіту, а тому він не впливає на розташування слів у словниках.

Коли ж треба на письмі ставити **апостроф**? Запам'ятай такі важливі деталі:

1. **Апостроф** у словах уживаємо **передусім перед буквами я, ю, є та ї**, якщо позначаємо поєднання звуків [йа], [йу], [йє] та [йї] після твердого приголосного.

2. **Апостроф** у словах уживаємо **не перед буквами я, ю, є та ї лише в трьох випадках**, а саме для того, щоб:

- **показати скорочення** якогось слова у вимові, наприклад:

тре' < треба, мо' < може, д'одного < до одного.

- **розділити слово**, у якому перша частина написана якоюсь **чужою мовою**, а друга (закінчення) – **нашою**, наприклад:

*Під яким **nick**'ом тебе шукати в мережі?*

- **записати іншомовні прізвища та похідні від них слова**, у яких в іншій мові були частки **д** або **о**, наприклад:

Д'Аламбер, д'Артаньян, д'Обіньє; О'Кейсі, О'Коннор, д'аламберівський

Нескладотворчий голосний звук [ї] та його позначення на письмі

Тепер, коли ти зрозумів і знаєш усе про **приголосний звук [й]** та про те, у яких **позиціях у слові** він трапляється, а також те, **якими буквами на письмі** ми його позначаємо (й, я, ю, є, ї), поговорімо про **нескладотворчий голосний звук [ї]**.

Ти вже знаєш про **нескладотворчий голосний звук [ў]**, який є, наприклад, у словах [ўсіпати^е] *всіпати*, [ўсіпаў] *всіпав*, [ўсіпаўши^е] *всіпавши*. Ці знання тобі дуже допоможуть, бо **нескладотворчий звук [ї]** трапляється у слові в тих самих позиціях і на письмі не має власної букви: його позначають буквою **Й, й**.

Нескладотворчий звук [ї] – це звук мовлення, який подібний до голосного [і], але, на відміну від нього, **не утворює окремого складу**, а отже, **не буває ані наголошеним, ані ненаголошеним**. Тому цей звук називають **«і нескладотворчий»**.

Він звучить як щось середнє між українськими звуками [і] та [й] або як щось подібне на другу частину **голосних дифтонгів (двозвуків)** англійської мови (якщо ти вчиш цю мову) на зразок [ai], [ei], [oi], як-от у словах *late* (пізно), *fine* (добре), *coin* (монета).

Щоб відчутти різницю між звуками [і], [й] та [ї], проведи експеримент. Вимов такі ряди слів – і відчуй, як відбувається формування різних звуків:

мі[ї] – мо[йї]

те[її] – тво[йї]

се[її] – сво[йї]

[йїї] – [йїйї]

мії – мої

теїї – твої

свії – свої

її – її

Відчутна різниця? Тому й говорять, що звуки [і], [й] та [ї] – це різні **звуки мовлення**, хоча водночас звуки [і] та [ї] – це один **звук мови**.

У транскрипції «і нескладотворчий» позначають так: [ї], тобто як і, але з дужечкою вгорі замість крапки:

Поки я [ї]шов, мі[ї] рейсови[ї] автобус уже ма[ї]же піді[ї]шов.

Якщо на прикладі цього речення схарактеризувати позиції, у яких вимовляємо звук [ї], то це будуть такі:

- **початок слова** перед приголосним, якщо попереднє слово закінчується на голосний: *я [ї]шов*;
- **середина слова** після голосного перед приголосним: *ма[ї]же піді[ї]шов*;
- **кінець слова**: *мі[ї] рейсови[ї]*.

Крім того, цей звук вимовляємо між словами після голосного звука попереднього слова перед приголосним звуком наступного слова. Найчастіше в такому разі цей звук – це сполучник.

Я [ї] моя мама сіли [ї] поїхали щасливі додому.

На письмі «і нескладотворчий» позначають буквою Й, й.

Поки я йшов, мій рейсовий автобус уже майже підійшов.

Я й моя мама сіли й поїхали щасливі додому.

От і виходить, що нескладотворчий голосний звук [ї] на письмі позначаємо буквою, яку вживаємо для передавання приголосного м'якого звука [й].

Буква Й, й позначає на письмі

приголосний м'який звук [й]

перед звуком [о]

нескладотворчий звук [ї]

після голосного перед приголосним
або перед паузою

Епіграф

Епіграф (грецьке *ἐπιγραφή* – «напис», утворене від префікса *ἐπι-* «на-, до-, при-» та *γράφω* – «креслю, пишу», тобто «допишу (після написаного)») – це влучний вислів, афоризм, прислів'я чи навіть децю більший за розміром текст, наприклад, вірш, які автор подає зазвичай після заголовку перед власне текстом свого твору або перед його окремими розділами. Зазвичай автори добирають такі епіграфи, які ніби акцентують тему, основну думку чи якісь важливі мікротеми їхнього твору.

Наприклад, українська письменниця **Зоряна Живка** за епіграф до свого оповідання «Ангел на ймення грушка» взяла народне прислів'я: «Голодному – кожда страва добра», оскільки в оповіданні йдеться про події Голодомору 1932–33 рр. в Україні, коли померло понад 7 млн українців. А, скажімо, польський письменник **Марцін Щигельський** епіграфом до своєї книги «Театр невидимих дітей» узяв цитату з роману про мумі-тролів відомої тобі шведської письменниці **Туве Янссон** «Небезпечне літо»: «Театр – найважливіша річ у світі, бо там показують, якими повинні бути люди, якими мріють стати (хоча не кожному вистачає відваги на це) і якими вони є насправді». Чому він узяв саме цю цитату? – Тому що в його творі читач довідається, як діти в дитячому будинку самотужки створюють театр, а четверта книга Туве Янссон із серії про мумі-тролів якраз і присвячена здійсненню театральних постановок.

ЄВШАН-ЗІМЯ

Да лучше есть на своей земли костью лечи
ине ли на чужое славу быти
Літопис, за Іпатським списком

В давніх літописах наших
Єсть одно оповідання,
Що зворушує у серці
Найсвятіші почування.

Не блищить воно красою
Слів гучних і мальовничих,
Не вихвалює героїв
Та їх вчинків войовничих.

Ні, про інше щось говорить
Те старе оповідання.

Епіграфи є своєрідним різновидом **цитат**, однак на письмі ці цитати оформлюємо особливо. По-перше, їх **не беремо у лапки**, а в кінці ставимо крапку чи інший необхідний розділовий знак. По-друге, указівку на автора цитати наводимо в наступному рядку. По-третє, указівку на втора цитати зазвичай не беремо в **дужки**. По-четверте, цитату розміщуємо не по всій довжині рядка, а з правого краю.

Вправний читач завжди звертає увагу на епіграфи, адже саме ці маленькі вислови часто є **ключем до задуму і намірів автора** художнього твору.

Пошання множина

У **міжособистісній комунікації** для українців характерним є вживання **форм множини** тоді, коли насправді йдеться про одну особу (тобто там, де мали б бути форми однини).

Використовуючи форми множини замість форм однини, мовці намагаються показати свою **чемність, вихованість, пошану до якоїсь особи**. Порівняй, наприклад, такі два вислови.

Звернення до однієї особи – використання форм однини	Звернення до однієї особи – використання форм множини
– Іване, дай мені, будь ласка, свій щоденник. – Мамо, ти забула, що в мене його немає?	– Іване, дайте мені, будь ласка, книжку. – Перепрошую, пані вчителько, але невже ви забули, що в мене її немає?

Такі форми множини, ужиті замість цілком правильних форм однини, називають **пошанною множиною**.

Пошання множина прийшла до нас колись давно із Західної Європи й дуже швидко прижилася в мовленні людей. Та так добре прижилася, що раніше форми пошанної множини діти вживали не лише в розмовах зі сторонніми старшими людьми, а й під час спілкування із своїми батьками. Наприклад:

– Мамо, а де **ви** були? Я на вас дуже-дуже чекала. А тато де? Де вони забарилися? О, а ось і вони йдуть! Тату, я вас так люблю! А ви купили мені іграшку? Мама казали, що нагадають вам про це.

Сучасні діти нечасто спілкуються з батьками, використовуючи пошанну множину, хоча в деяких родинах ця **традиція** продовжує жити й передається від покоління до покоління. Можливо, і у твоїй родині є така традиція? Проаналізуй-но свою комунікацію з рідними!

Коли ж більшість людей сьогодні використовуює **пошанну множину**?

По-перше, у безпосередньому спілкуванні з малознайомими людьми, з людьми, які старші або яких шанують. Тоді ми послуговуємося **формами множини** (**ви, були, будете** тощо) **замість форм однини** (**ти, був, будеш** тощо):

Маріє Сергіївно, коли ви прийдете до нас у клас?

По-друге, у розмовах про тих людей, яких ми згадали попередньо. Тоді вживають **форми множини** (вони, забарилися) **замість форм однини** (він, забарився, вона, нагадають), хоча так говорять дуже рідко:

Я запитала в Марії Сергіївни, коли вони прийдуть до нас у клас.

Якщо ж у таких реченнях наявне ще й означення (прикметникові слова), то тоді теж можлива форма множини нарівні з формою однини, порівняй:

Маріє Сергіївно, ви такі красиві сьогодні!

Маріє Сергіївно, ви така красива сьогодні!

Увага!

На письмі **займенники** *Ви, Ваш* як **форми пошанної множини**, ввічливості треба писати **з великої букви**, якщо ти звертаєшся до однієї конкретної особи в **листах, офіційних документах** тощо: *Повіdomляємо Вам..., Вітаємо Вас..., Дякую Вам..., Щиро Ваша...*

В інших випадках ці займенники треба писати **з малої букви**.

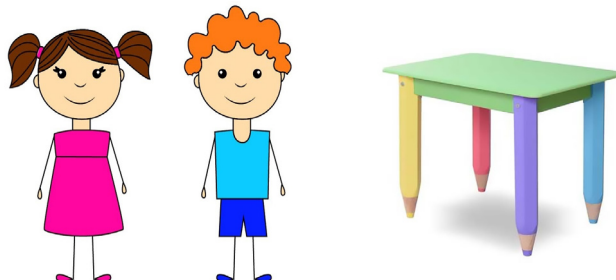
Пряме й переносне значення слова

Пригадай-но, що таке **багатозначні слова**. Авжеж, це слова, які мають **кілька значень**.

Наприклад, слово *нога* має такі два значення:

- 1) *одна з двох нижніх кінцівок людини. // Одна з кінцівок деяких тварин;*
- 2) *опора меблів, споруд, механізмів і т. ін.*

Як гадаєш, яке із цих значень первинне, тобто з'явилося раніше? А яке вторинне, тобто з'явилося пізніше? – Звісно ж, первинним є перше значення. Це значення ми називаємо **основним**, або **прямим значенням слова**.

Як же з'явилося друге значення в слова *нога*? – Безперечно, завдяки тому, що люди помітили **подібність** між людськими ногами, які допомагають стояти, є опорами, та тим, на чому тримаються різні меблі, споруди, механізми.

Побачивши подібне між цими різними предметами, люди словом *нога* почали називати деякі опори. Так у слова з'явилося **вторинне значення**, непряме значення слова.

У слова завжди є одне пряме значення, а непрямого значення може й не бути, а може бути навіть кілька. Щодо окремих непрямих значень у тлумачному словнику трапляється позначка *перен.*, тобто переносне значення. **Переносне значення** – це значення слова, яке виникає завдяки здатності людини створювати образи.

Порівняй:

Пряме значення

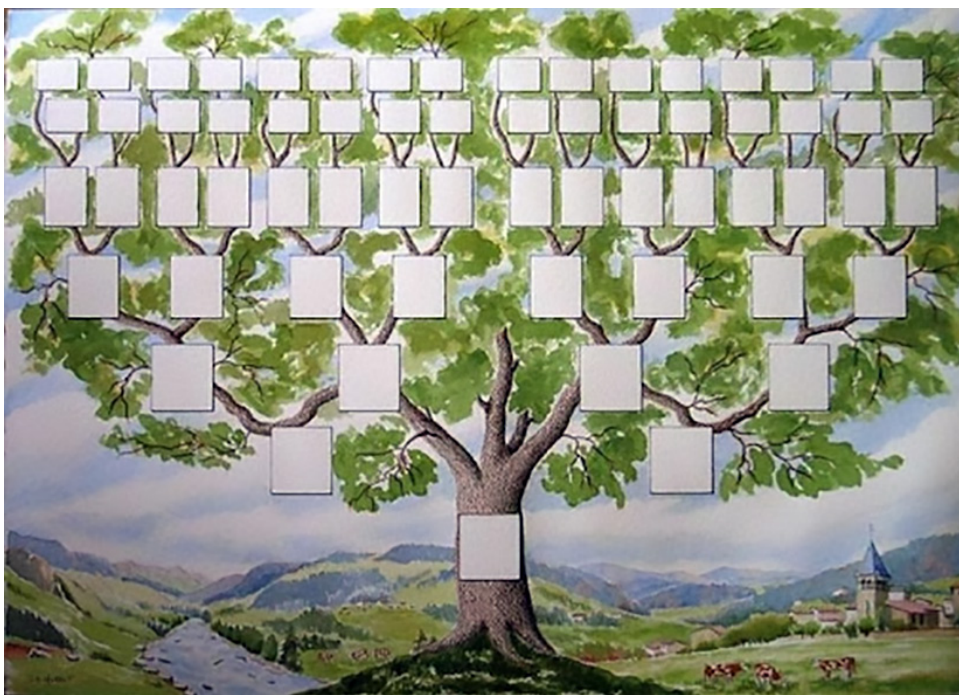
золота монета,
золотий ланцюжок

Переносне значення

золотий характер (тобто *гарний*), золоте серце (тобто *добре*), золоті руки (тобто *вмілі*), золоте слово (тобто *мудре*) тощо

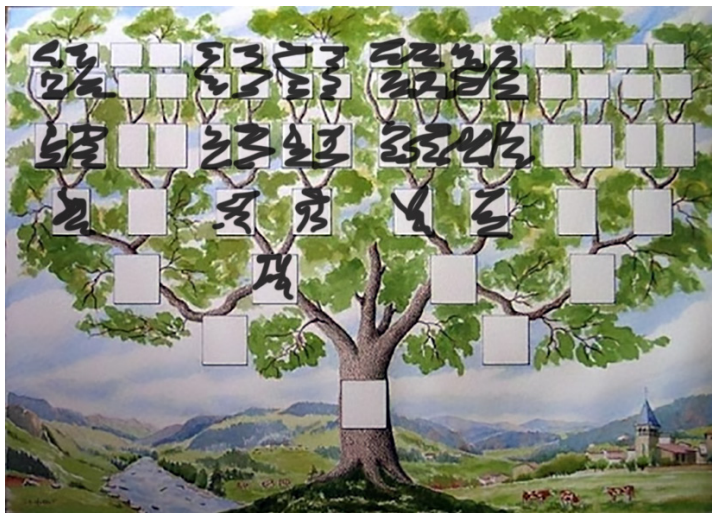
Завдяки нашій здатності творити переносні значення є можливість художньо увиразнювати мовлення, робити його яскравим, образним.

Геноцид

Тобі, мабуть, уже доводилося проводити одне важливе дослідження, яке полягало в тому, щоб дослідити свій родовід – від найдавніших пращурів (прапрапра-) до своїх батьків і себе. У результаті цього дослідження в тебе з'явилося **дерево роду**, або **генеалогічне дерево** (**генеалогія** – це наука про родовід людей; давньогрецьке *γενεαλογία* – «родовід», що дослівно перекладається як *γενεά* – «сім'я, родина» та *λόγος* – «наука, знання», тобто наука, знання про рід).

Під час цього дослідження тобі, можливо, доводилося бачити, як якісь гілки дерева твого роду «усихали», «припиняли рости», тобто більше на з'являлося дітей, внуків, правнуків і так далі. Причини цього, звісно, могли бути різні: рання смерть когось із родичів, нещасний випадок, війна тощо.

Серед найжахливіших причин, з яких у багатьох родинах гілки дерева роду ставали «сухими», міг бути **геноцид**.

Геноцид (від грецького γένος – «рід, плем'я» та латинського *caedo* – «убиваю») – це цілеспрямовані дії одних людей з метою знищення повністю або частково інших груп населення чи цілих народів за ознакою приналежності до певної національності, раси, релігії тощо.

На жаль, такі страшні злочини траплялися в історії різних народів. Так, у 30–40 рр. XX століття нацисти на чолі з Гітлером влаштували геноцид проти євреїв (цей геноцид називають **Голокостом**). Унаслідок Голокосту було знищено мільйони «гілок» у деревах роду. А у 32–33 рр. XX століття радянська влада на чолі зі Сталіним улаштувала геноцид українського народу, вилучивши зерно й продукти в людей і спричинивши тим самим страшний голод. Цей геноцид ми зараз називаємо **Голодомором 1932–33 рр.** Унаслідок тих страшних подій померло понад 7 мільйонів українців. Ти тільки уяви, скільки «гілок» нашого народу було обрізано радянською владою!

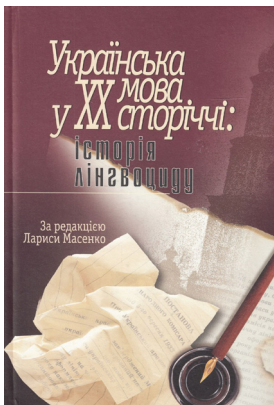
На сьогодні будь-які геноциди засуджуються на міжнародному рівні. І будь-яка країна чи будь-яка людина, яка дозволить собі дії, що матимуть ознаки геноциду, буде покарана за свої дії.

Увага!

Слово **геноцид** інколи вживають і в **переносному значенні**, говорячи, наприклад, про **мовний геноцид**. Що тоді мають на увазі? Ідеться про те, що якийсь один народ намагається знищити мову іншого народу, забороняючи людям використовувати її. Такий геноцид називають ще **лінгвоцидом**.

Українці тривалий час (майже 300 років) зазнавали лінгвоциду з боку Російської імперії, Австро-Угорської імперії, Польщі, а пізніше, у XX столітті, з боку радянсько-російської влади СРСР. Протягом цих майже 300 років українцям забороняли говорити своєю мовою, вивчати її у школах, друкувати нею книжки тощо. Однак через боротьбу і спротив ми таки змогли зберегти свою давню й прекрасну мову.

Сьогодні українська мова належить до 30-ти **найпоширеніших мов світу** (нею говорять у багатьох країнах мільйони людей), вона є однією з **найрозвиненіших мов світу** (її словниковий запас є надзвичайно багатим і не поступається іншим розвиненим мовам, як-от англійській, французькій, німецькій тощо).

І ти, як представник чи представниця українського народу, розуміючи, які важкі часи пережила наша мова, маєш робити все, щоб такого більше ніколи не повторилося. А робити це просто: знай і використовуй українську мову в будь-яких життєвих ситуаціях. Саме завдяки цьому вона живе, і «гілки» її дерева не засихають.

Свідчення

Ту **людину**, яка щось **бачила** на власні очі, **чула** щось власними вухами, **спостерігала** щось і **може все це підтвердити**, ми називаємо **свідком**. Що ж це за слово? Звідки воно з'явилося? Для відповіді на це питання звернімося до його походження. Насправді слово *свідок* споріднене зі словом *відати*, тобто **знати**, і *видіти*, тобто **бачити**, а префікс *с-* у ньому означає «разом із кимось» (як у словах *стовпитися*, *стрітися*). Отже, історія появи слова підказує нам, що **свідок** — це той, хто **знає, бачив разом із кимось щось, чого інші не знають і не бачили**.

Сучасний тлумачний словник фіксує такі значення цього слова:

Живий свідок – спостерігач або безпосередній учасник яких-небудь подій.

Німий свідок – неживий предмет, що дає можливість відтворити, уявити події минулих часів.

При свідках – у присутності кого-небудь.

1. Людина, що була присутня при якій-небудь події, пригоді й особисто бачила що-небудь; очевидець. // Сучасник і спостерігач чого-небудь. // Предмет, річ, що існували під час подій, які відбувалися безпосередньо на цьому місці або неподалік.
2. Особа, яку викликають до суду для посвідчення відомих їй обставин справи.
3. Особа, присутня при чому-небудь для офіційного підтвердження дійсності або правильності чогось.

Усі особи, згадані в цих визначеннях, можуть **давати свідчення** про те, що вони знають, чули, бачили, спостерігали тощо.

Свідчення – це повідомлення про щось, підтвердження чого-небудь очевидцем або обізнаною в певній справі людиною.

Крім цього, слово *свідчення* має ще й такі значення:

1. Факт, річ, обставина, що підтверджують що-небудь.
2. Розповідь свідком про що-небудь (у книгах, документах).
3. Давання показань на суді або на допиті; показання свідка.

Будь-які свідчення, якщо вони достовірні й правдиві, є цінним джерелом інформації як про минуле, так і про теперішнє. Тому кожному важливо вміти збирати й зберігати **свідчення очевидців** якихось важливих подій, аби все це можна було використати з певною корисною метою в майбутньому. Наприклад, історикам деякі свідчення будуть необхідні для створення правдивої картини минулого. Особливу роль свідчення очевидців відіграватимуть тоді, коли не вдалося зберегти документи тощо.

Деякі правила скорочення слів

Є два основні **види скорочення** слів і виразів – **аббревіація** й **графічне скорочення**, основну різницю між якими показано на схемі.

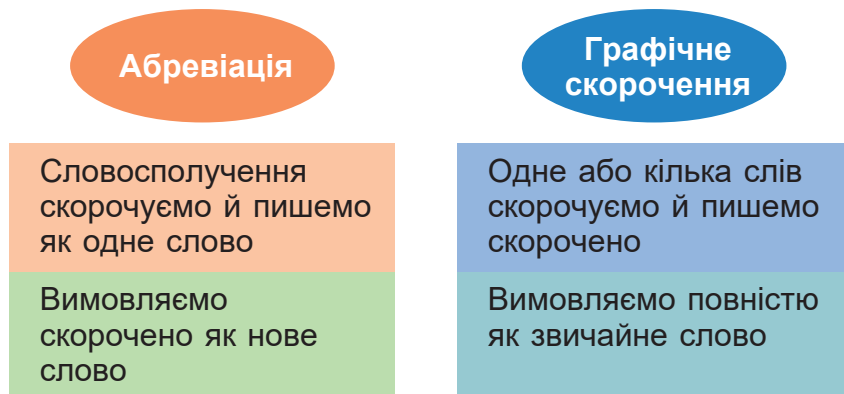

Схема. Різниця між аббревіатурою та графічним скороченням

Аббревіація (від латинського *abbreviatio* – «скорочення») – це спосіб **словотворення іменників**, за якого словосполучення перетворюється в нове самостійне слово завдяки скороченню тих слів, які входили до складу словосполучення. Вихідні слова можуть скорочуватися до якихось **морфем** або до одного чи кількох початкових **букв (звуків)**. У результаті аббревіації виникає нове слово, яке називають **складноскороченим словом**, або **аббревіатурою**. Наприклад:

мультимплікаційний фільм – **мультфільм** (вимовляємо аббревіатуру як одне нове слово [мул'тф'іл'м])

завідувач господарства – **завгосп** (вимовляємо аббревіатуру як одне нове слово [заўгосп]);

персональний комп'ютер – **ПК** (вимовляємо аббревіатуру за **назвами букв** як одне нове слово [пе^нка́]; такі аббревіатури називають **буквеними**);

театр юного глядача – **ТЮГ** (вимовляємо аббревіатуру за **звуками** як одне нове слово [т'уг]; такі аббревіатури називають **звуковими**).

Звукові й буквені аббревіатури пишемо **великими літерами без крапок між ними**. Звукові аббревіатури, які закінчуються на приголосний звук, можна навіть відмінювати, як звичайні слова. Тоді їх пишемо так: ТЮГ, ТЮГу, ТЮГом. А от слова, утворені від них, пишемо малими буквами: *тюгівець, тюгівка, тюгівці*.

Якщо ж ти у власному **тексті** хочеш використати аббревіацію для позначення якогось часто вживаного словосполучення, то спочатку маєш написати це словосполучення **повністю**, а після нього в дужках зазначити, як далі його скорочуватимеш. У подальшому тексті ти маєш в усіх випадках використовувати лише визначену самостійно аббревіатуру. Наприклад:

Слова повнозначних частин мови мають як лексичне значення (далі – ЛГ), так і граматичне значення (далі – ГЗ), натомість слова службових частин мови мають лише ГЗ.

Графічні скорочення, на відміну від аббревіатур, – це ніби обрізані, усічені слова, які ми скорочуємо на письмі, хоча вимовляємо повністю. Написання цих скорочень пов'язане з певними важливими деталями (див. таблицю).

«Відрізаємо» кінець одного слова		«Відрізаємо» кінець кількох слів	«Вирізаємо» середину слова
У кінці ставимо крапку	У кінці нічого не ставимо, якщо це одиниці вимірювання	Між скороченнями ставимо скісну рису (без пробілів)	У середині ставимо дефіс
авт. – автор, авторський буд. – будинок вип. – випуск вул. – вулиця див. – дивись дол. – долар журн. – журнал зб. – збірник знач. – значення іл. – ілюстрація; ілюстративний	г – грам кг – кілограм км – кілометр дм – дециметр кБ – кілобайт кг – кілограм л – літр м – метр мм – міліметр т – тонна грн – гривня млн – мільйон млрд – мільярд	п/в – поштове відділення а/с – абонентська скринька р/р – розрахунковий рахунок м/хв – метрів за хвилину км/год – кілометрів за годину	гр-н – громадянин гр-нка – громадянка вид-во – видавництво ін-т – інститут ун-т – університет р-н – район фіз-ра – фізкультура

Ось ще кілька загальноприйнятих скорочень, у кінці яких треба ставити крапку і які стануть тобі в пригоді в навчальній роботі: *і под.* – *і подібне*; *кв.* – *квартира*; *кн.* – *книга*; *коп.* – *копійка*; *м.* – *місто*; *мист.* – *мистецтво*; *мистецький*; *напр.* – *наприклад*; *наук.* – *науковий*; *нац.* – *національний*; *обл.* – *область*; *обласний*; *поч.* – *початок*; *ред.* – *редактор*; *редакція*; *с.* – *село*; *сторінка*; *спец.* – *спеціальний*; *ст.* – *станція*; *стаття*; *століття*; *т.* – *том*; *тис.* – *тисяча*; *тисячоліття*; *укр.* – *український*; *худ.* – *художній*; *чв.* – *чверть*.

Між кількома скороченими словами, у кінці кожного з яких ставимо крапку, треба робити пробіл: *і т. ін.* – *і таке інше*; *і т. д.* – *і так далі*; *н. е.* – *нашої ери*; *до н. е.* – *до нашої ери*; *р. н.* – *рік народження*; *Р. Х.* – *Різдво Христове*; *та ін.* – *та інше (інші)*; *т. д.* – *так далі*; *т. зв.* – *так званий*.

Для показу однини й множини використовуємо одну й **подвоєну букви**, порівняй:

п. – *пан*; *параграф*; *пункт*

р. – *рік*; *річка*

пп. – *пани, панове*; *параграфи*

рр. – *роки*

Із усіх наведених прикладів легко побачити, що слова треба скорочувати переважно після приголосного, але зрідка можна й після голосного. Слова не скорочуємо на голосний, якщо він не початковий у слові, і на м'який знак (*ь*).

При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *настін. календар.* У разі збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного: *власноруч.* або *власноручн.* (власноручний), але тільки *власн.* (власний).

Нотатка. Скорочення – дуже корисне для того, хто хоче економити свій час і встигати більше. Тому практикуйся!